

Natalia Adamczyk

dr, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

ORCID: 0000-0002-9524-2568

AFRYKA JAKO OBSZAR RYWALIZACJI ROSJI Z ZACHODEM

Wprowadzenie

Oprócz zwrotu ku Azji, naturalnym kierunkiem dla Rosji jest także kontynent afrykański. Federacja Rosyjska zwiększa na nim swoją aktywność dążąc do realizacji globalnych ambicji politycznych, przy okazji poszukując nowych możliwości dla zwielokrotnienia korzyści ekonomicznych.

Obecność Rosji na kontynencie, na którym w czasach zimnej wojny aktywny był Związek Radziecki, widać wyraźnie od 2015 r. Rosnące zainteresowanie Afryką wynika m.in. z powstałej po nielegalnej aneksji Krymu sytuacji, kiedy to państwa zachodnie nałożyły na Rosję dotkliwe sankcje, a Moskwa zmuszona była poszukiwać nowych partnerów do współpracy¹. Warto jednak dodać, że za wyjątkiem państw Afryki Północnej (łączonych z rosyjską strategią względem Bliskiego Wschodu) i Republiki Południowej Afryki (należącej do państw BRICS), kontynent nigdy nie zajmował kluczowego miejsca w rosyjskich dokumentach strategicznych. Zamiast tego Rosja postrzega Afrykę jako narzędzie w geopolitycznej grze, dzięki któremu może osłabić dominację Zachodu, znaleźć partnerów dla swojej wizji świata wielobiegunowego (postamerykańskiego),

---

¹ *Rosja w Afryce – broń, najemnicy, spin-doktorzy*, Warsaw Institute, 22.10.2019, <https://warsawinstitute.org/pl/rosja-w-afryce-bron-najemnicy-spin-doktorzy> [dostęp: 18.05.2020].

a także zniwelować efekty zachodnich sankcji, poszukując nowych rynków dla rosyjskich firm². Warto jednak podkreślić, że zainteresowanie Rosji Afryką zaczęło się już dużo wcześniej niż w kontekście kryzysu ukraińskiego, choć paradoksalnie wpłynął on na zintensyfikowanie jej obecności wojskowej, politycznej i gospodarczej na kontynencie³. Mimo że współczesna Rosja daleka jest od równości wobec geopolitycznych rywali, takich jak Stany Zjednoczone, Chiny czy Unia Europejska, to Kreml potrafił zręcznie wykorzystać błędy Brukseli i osłabienie wpływów Waszyngtonu na kontynencie afrykańskim (po wyborze Donalda Trumpa), a także narastającą w państwach Afryki ostrożność w kwestii nadmiernej siły gospodarczej i ambicji Chin. Pozwoliło to Rosji umiejętnie zastosować niszowe mocne strony w obszarach takich jak: energia, handel bronią czy bezpieczeństwo i zwiększyć tym samym jej znaczenie w wielu państwach afrykańskich. Dzięki temu Moskwa uznaje się za ważnego gracza w regionie⁴.

Biorąc pod uwagę powyższe, celem artykułu jest ukazanie tego, w jaki sposób i przy użyciu jakich instrumentów Rosja odbudowuje swą obecność w Afryce oraz jakie niesie to za sobą konsekwencje zarówno dla państw regionu, jak i dla pozycji Rosji na arenie międzynarodowej. Przyjęta hipoteza badawcza sprowadza się do stwierdzenia, że Afryka nie należy do strategicznych kierunków polityki zagranicznej Kremla, jednak intensyfikacja współpracy w przynajmniej kilku obszarach w tym regionie, dodając do tego geopolityczny zwrot ku Azji i zaangażowanie na Bliskim Wschodzie, służy Moskwie do budowania wizerunku państwa o wciąż silnym prestiżu międzynarodowym. Zatem w jaki sposób Rosja infiltrować państwa Afryki? Które państwa afrykańskie współpracują z Rosją i dlaczego? W czym dokładnie przejawia się geopolityczna konfrontacja Rosji z Zachodem na Czarnym Lądzie? Należy zaznaczyć, że poniższa analiza nie uwzględnia bilateralnych relacji z każdym z państw afrykańskich, a jedynie podkreśla cele, instrumenty i efekty realizacji rosyjskich ambicji na kontynencie, szczególnie po 2015 r., powołując się na konkretne przykłady. Analiza, z uwagi na objętość, nie uwzględnia także rosyjskich inicjatyw o charakterze *soft power*, w tym wysiłków na rzecz budowania kontaktów międzyludzkich oraz oddziaływania rosyjskich mediów na kontynencie. W artykule wykorzystano liczne raporty i analizy opracowane m.in. przez Parlament Europejski, PISM, Institute for the Study of War, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warsaw Institute czy portal

---

² P. Stronski, *Late to the Party: Russia's Return to Africa*, Carnegie Endowment for International Peace, 16.10.2019, <https://carnegieendowment.org/2019/10/16/late-to-party-russia-s-return-to-africa-pub-80056> [dostęp: 30.05.2020].

³ M. Szynol, *Pozycja państw kontynentu afrykańskiego w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2018, t. 21, s. 137–183, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-2353-9747-year-2018-volume-21-article-7059/c/7059-5186.pdf> [dostęp: 7.05.2020].

⁴ M. Russell, E. Pichon, *Russia in Africa. A new arena for geopolitical competition*, European Parliamentary Research Service, November 2019, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642283/EPRS_BRI\(2019\)642283_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642283/EPRS_BRI(2019)642283_EN.pdf) [dostęp: 18.05.2020].

Defence²⁴. Rozwiązanie problemu badawczego zostało dokonane przy wykorzystaniu metod analizy treści, metody komparatywnej oraz metody analizy systemowej.

Spuścizna Związku Radzieckiego

Pod wieloma względami odrodzenie Rosji w Afryce jest poważną próbą wznowienia stosunków w punkcie, w którym pozostawiono je po wyjściu Związku Radzieckiego. ZSRR było wpływowym aktorem na kontynencie afrykańskim przez większą część zimnej wojny. W ramach ideologicznej konfrontacji z Zachodem popierało postkolonialne ruchy niepodległościowe i starało się wykorzystać dziedzictwo kolonialne do osłabienia zachodnich wpływów na kontynencie i poza nim. Związek Radziecki sponsorował zakrojone na szeroką skalę programy wymiany wojskowej, kulturalnej i edukacyjnej w całej Afryce, kultywując relacje z elitami politycznymi, gospodarczymi i akademickimi. Sowietci udzielili znacznej pomocy gospodarczej, m.in. w zakresie infrastruktury, rozwoju rolnictwa i współpracy w sektorze ochrony zdrowia. Pomoc w obszarze bezpieczeństwa dla postkolonialnych sił zbrojnych w Afryce, w tym dostarczanie broni i sprzętu, szkolenia i doradztwo, a także rozwój relacji wywiadowczych, stworzyły sytuację, w której sowiecka kultura operacyjna i sprzęt przez wiele lat były obecne na całym kontynencie. Związek Radziecki obsadził personel bezpieczeństwa i doradców w strukturach wojskowych, wywiadowczych i politycznych kilku państw. Niektóre z tych więzi przetrwały zimną wojnę. Trzeba jednak podkreślić, że powiązania ZSRR z Afryką były dalekie od jej obecnych relacji ze współczesną Rosją.

Chociaż dziedzictwo jest ważne, to obecnie Rosja, która znajduje się w trudnej sytuacji gospodarczej, nie ma możliwości zaangażowania się w sprawę Czarnego Łądu w takiej skali, jak robił to Związek Radziecki. Zainteresowanie rosyjskich inwestorów w Afryce jest dość nikłe i koncentruje się przede wszystkim na wydobywaniu zasobów naturalnych i możliwościach energetycznych. Jednak argumentem przemawiającym za rosyjską przewagą w stosunku do innych graczy międzynarodowych, jest dobra reputacja, jaką Rosja nadal cieszy się w kontaktach z wieloma afrykańskimi partnerami. Przyczyniła się do tego wciąż żywa w pamięci afrykańskich przywódców historia poparcia ZSRR dla ruchów narodowowyzwoleńczych oraz brak spuścizny kolonialnej. Co więcej, rosyjscy urzędnicy chętnie przedstawiają działania USA czy państw UE, promujące demokrację w Afryce, jako formę neokolonializmu. Ta retoryka przemawia do autorytarnych polityków i reżimów, w których demokratyczne rządy są nadal kruche lub atakowane⁵.

---

⁵ P. Stronski, *op. cit.*

Cele Rosji w Afryce

Priorytety polityki zagranicznej Rosji zostały określone w Koncepcji Polityki Zagranicznej z 2016 r. Dokument rozróżnia Afrykę Północną, postrzeganą wraz z Bliskim Wschodem jako potencjalne źródło niestabilności i terroryzmu, i resztę kontynentu. Afryka Subsaharyjska zajmuje ostatnie miejsce na liście regionów, z zaledwie krótkim akapitem wzywającym Rosję do rozszerzenia wielowymiarowych interakcji z państwami afrykańskimi „[...] na bazie dwu- i wielostronnych kontaktów poprzez doskonalenie dialogu politycznego i intensyfikację wzajemnie korzystnej współpracy handlowo-gospodarczej, [która będzie] zwiększać zakres współpracy we wspólnych interesach, sprzyjać zapobieganiu konfliktom regionalnym i sytuacjom kryzysowym, a także wspierać regulacje pokryzysowe w Afryce. Ważnym elementem realizacji tych działań jest rozwój stosunków partnerskich z Unią Afrykańską i z organizacjami subregionalnymi”⁶. Jednak pomimo tej krótkiej wzmianki dokument sugeruje, że zainteresowanie Rosji Afryką, w tym państwami subsaharyjskimi, znacznie wzrosło w ostatnich latach.

Afryka jako całość jest przede wszystkim miejscem rosyjskiej, geopolitycznej rywalizacji z Zachodem. Jednym z jej przejawów jest umocnienie globalnej pozycji Rosji, m.in. poprzez pozyskanie dla jej inicjatyw poparcia państw afrykańskich w ONZ. Rosja to jeden z pięciu stałych członków w Radzie Bezpieczeństwa, który posiada prawo weta. Członkowie niestali, wybierani na dwuletnie kadencje to m.in. państwa afrykańskie, którym przypadają trzy z dziesięciu rotacyjnie obsadzanych miejsc. Dodatkowo dysponują one 25% głosów w Zgromadzeniu Ogólnym. Okazują się one ważne w takich momentach jak np. rezolucja z 2014 r. o integralności terytorialnej Ukrainy. Została ona co prawda przyjęta, ale 25 spośród 54 państw Afryki wstrzymało się od głosu, a 2 (Sudan i Zimbabwe) głosowały przeciw⁷.

Rosja pragnie kreować swój wizerunek w Afryce również jako państwa odpowiedzialnego za bezpieczeństwo regionalne, na wzór roli jaką odgrywał ZSRR. Niestabilność wewnętrzna oraz wciąż żywe kolonialne resentymenty wobec Zachodu ułatwiają Moskwie przyjęcie roli mediatora i protektora lokalnych konfliktów w Afryce⁸. Ich sztuczne podtrzymywanie, dzięki wspieraniu obu

⁶ Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej (zatwierdzona przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina 30 listopada 2016 r.), Ambasada Rosji w Polsce, 17.01.2017, https://poland.mid.ru/web/polska_pl/koncepcja-polityki-zagranicznej-federacji-rosyjskiej/-/asset_publisher/x9WG6FhjehkG/content/koncepcja-polityki-zagranicznej-federacji-rosyjskiej-zatwierdzona-przez-prezydenta-federacji-rosyjskiej-wladimira-putina-30-listopada-2016-r-?inheritRedirect=false [dostęp: 7.05.2020].

⁷ J. Winiecki, *Rosja z przytupem wraca do Afryki*, „Polityka”, 2.11.2019, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1929920,1,rosja-z-przytupem-wraca-do-afryki.read> [dostęp: 7.05.2020].

⁸ W. Repetowicz, *Najemnicy i gra na dwa fronty. Rosja zwiększa zaangażowanie w Afryce*, Defence24, 17.08.2019, <https://www.defence24.pl/rosja-zwieksza-zaangazowanie-w-afryce-analiza> [dostęp: 23.05.2020].

stron, jest sprawdzonym rosyjskim schematem działania. Przykładem jest chociażby Republika Środkowej Afryki, gdzie rosyjska obecność ukierunkowana na przejęcie złóż diamentów, zaogniła tylko konflikty wewnętrzne⁹.

Afryka pozostaje również miejscem wartościowych kontraktów biznesowych dla bliskiego kręgu współpracowników prezydenta Władimira Putina. Pozwala im to na pozyskiwanie nowych źródeł finansowania dla sektora energetycznego i zbrojeniowego, a także szkoleń dla wywiadu oraz rosyjskich grup paramilitarnych. Przykład może stanowić działalność Jewgienija Prigożyna, nazywanego przez rosyjskie media „kucharzem Putina”¹⁰. Jest on koordynatorem rosyjskich najemników (Grupa Wagnera) działających w Syrii, Afryce i na Ukrainie, a jednocześnie biznesmenem, który prowadzi interesy w kilkunastu państwach afrykańskich¹¹. Obszary rosyjskiej aktywności w Afryce przedstawia rycina 1, przygotowana przez amerykański Institute for the Study of War.

Rosyjskie instrumentarium w Afryce

Współpraca wojskowa

Warto podkreślić, że przemysł zbrojeniowy Rosji jest jednym z niewielu głównych rosyjskich sektorów produkcyjnych, który skutecznie konkuruje na rynkach międzynarodowych. Według danych Sztokholmskiego Międzynarodowego Instytutu Badań nad Pokojem (SIPRI) w latach 2015–2019 Rosja była drugim po USA największym eksporterem broni na świecie. W tym okresie Afryka importowała z niej 49% swojego sprzętu wojskowego, co stanowi prawie dwa razy więcej niż ilość zakupiona od dwóch kolejnych dostawców: Stanów Zjednoczonych (14%) i Chin (13%)¹². Dwoma największymi odbiorcami są Algieria i Egipt, ale Rosja dostarcza broń również wielu państwom Afryki Subsaharyjskiej. Istnieje przynajmniej kilka czynników, które dają Moskwie przewagę konkurencyjną. Po pierwsze, są to względy ekonomiczne. Rosyjska broń, choć nie wyrafinowana, jest często stosunkowo tania, solidna i łatwa w obsłudze. Po drugie, handel nią ułatwiają ugruntowane jeszcze w czasach radzieckich relacje, jak np. w przypadku Angoli czy Algierii. Po trzecie, w niektórych przypadkach broń jest częścią

---

⁹ Ł. Maślanka, *Francja wobec aktywności Rosji w Afryce*, „Biuletyn PISM”, 17.03.2020, https://www.pism.pl/publikacje/Francja_wobec_aktywnosci_Rosji_w_Afryce [dostęp: 7.05.2020].

¹⁰ CNN: *Rosja w coraz większym stopniu kontroluje Afrykę, choć nie chce tego przyznać*, Onet, 14.08.2019, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/rosja-i-afryka-wzrost-wplywow/0r11kf3> [dostęp: 7.05.2020].

¹¹ A. Legucka, J. Czerep, *Wzrost zaangażowania Rosji w Afryce*, „Biuletyn PISM”, 20.11.2019, https://www.pism.pl/publikacje/Wzrost_zaangazowania_Rosji_w_Afryce_ [dostęp: 7.05.2020].

¹² P.D. Wezeman, A. Fleurant, A. Kuimova, D. Lopes Da Silva, Nan Tian, S.T. Wezeman, *Trends in international arms transfers, 2019*, SIPRI, March 2020, https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-03/fs_2003_at_2019_0.pdf [dostęp: 30.05.2020]

większej umowy wojskowej przewidującej różne formy współpracy, np. szkolenia dla afrykańskich oficerów w rosyjskich akademiach wojskowych czy obecność rosyjskich doradców. Od 2015 r. Rosja podpisała tego typu umowy z ponad 20 państwami afrykańskimi. W zamian za oferowaną pomoc wojskową uzyskuje koncesje na wydobycie zasobów mineralnych czy dostęp do afrykańskich portów morskich i baz lotniczych¹³.

Rycina 1. Obszary rosyjskiej aktywności w Afryce

Źródło: N. Bugayova, M. Clark, M. Walker, A. Briere, A. Yanchuk, G. Barros, *The Kremlin's Inroads After the Africa Summit*, 8.10.2019, ISW, <http://www.understandingwar.org/backgrounder/kremlins-inroads-after-africa-summit> [dostęp: 17.05.2020].

¹³ M. Russell, E. Pichon, *op. cit.*

Te ostatnie mogą pomóc Rosji wzmacniać międzynarodową potęgę wojskową. Poza Syrią Moskwa nie posiada własnych zagranicznych baz wojskowych, nie licząc państw tzw. bliskiej zagranicy, co ogranicza jej zdolność do projekcji siły. W Angoli rosyjska armia może korzystać z wybranych lotnisk lub portów. Wstępnie negocjowano też warunki dostępu do bazy w Sidi Barrani oraz otwarcia bazy w Sudanie¹⁴. We wrześniu 2018 r. Rosji udało się podpisać wstępne porozumienie z Erytreą w sprawie utworzenia bazy logistycznej i portu. Pojawił się również pomysł ulokowania bazy w Berberze, co jednak uwarunkowane jest uznaniem niezależność Somalilandu od Somalii. Baza w Rogu Afryki zapewniłaby Rosji kontrolę żeglugi na Morzu Czerwonym, a w późniejszej perspektywie połączenie z Morzem Śródziemnym, ale byłoby to z pewnością nie do zaakceptowania przez USA czy Chiny, które posiadają w regionie swoje bazy¹⁵.

W odniesieniu do obecności wojskowej na kontynencie, z jednej strony Rosjanie dysponują jedynie 78 pracownikami ochrony – policji i wojska – w ramach operacji pokojowych ONZ. Z drugiej strony, według licznych i wiarygodnych doniesień na ziemi afrykańskiej jest obecnych kilkuset najemników z rosyjskich prywatnych firm wojskowych. Ich działalność znalazła się w centrum uwagi podczas walk we wschodniej Ukrainie u boku separatystów. Oficjalnie prywatne firmy wojskowe działają niezależnie od władz w celu realizacji własnych interesów biznesowych. Istnieją jednak dowody na to, że rosyjskie grupy znane z działań w Afryce, takie jak Grupa Wagnera czy Grupa „Patriot”, mają bliskie powiązania z Kremlm i działają zgodnie z jego instrukcjami. Należy podkreślić, że rosyjscy najemnicy są skoncentrowani w kilku państwach afrykańskich. Poza Republiką Środkowoafrykańską, prawdopodobnie są obecni w Burundi, Sudanie i Libii¹⁶. Ta ostatnia jest szczególnie ważna z uwagi na toczącą się w niej wojnę domową. W 2015 r. powołana została rosyjska grupa kontaktowa do spraw uregulowania sytuacji w Libii. W latach 2016–2018 gen. Chalifa Haftar dowodzący Libijską Armią Narodową, podczas kilku wizyt w Moskwie, zwrócił się z prośbą o udzielenie pomocy wojskowej. Kreml odrzucił oficjalnie tę prośbę, lecz nieoficjalnie, tj. za pośrednictwem najemników, zaangażował się bezpośrednio w trwający konflikt, licząc na uzyskanie wymiernych korzyści gospodarczych, energetycznych i politycznych¹⁷.

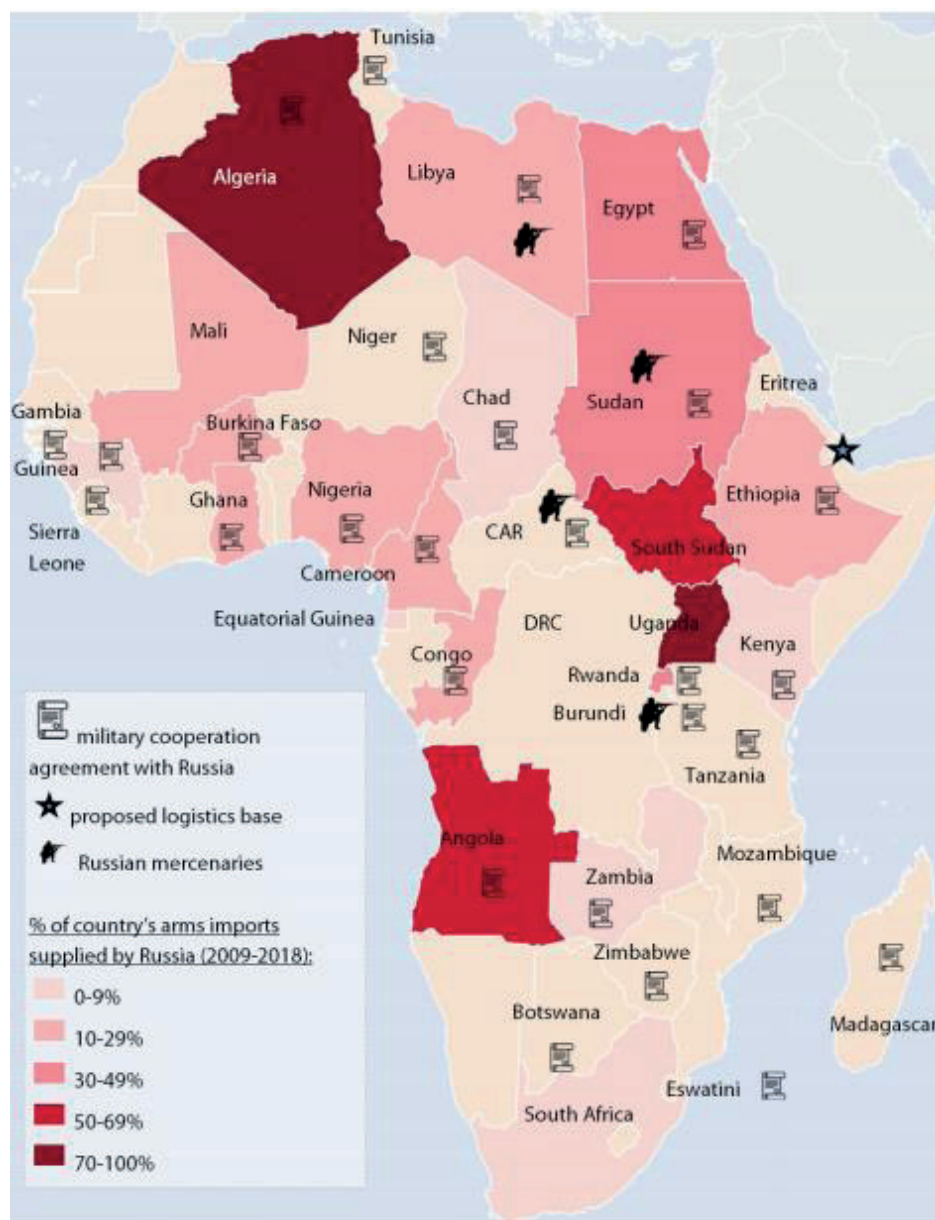
¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ M. Dąbrowski, *Chińsko-rosyjska baza powstanie w Afryce?*, Defence24, 30.01.2020, <https://www.defence24.pl/chinsko-rosyjska-baza-powstanie-w-afryce> [dostęp: 7.05.2020].

¹⁶ M. Russell, E. Pichon, *op. cit.*

¹⁷ A.M. Dyner, *Polityka Rosji wobec Libii*, „Biuletyn PISM”, 15.01.2019, https://www.pism.pl/publikacje/Polityka_Rosji_wobec_Libii [dostęp: 18.05.2020].

Rycina 2. Współpraca wojskowa Rosji z Afryką (2009–2018)

Źródło: Swedish Defence Research Agency, SIPRI za: M. Russell, E. Pichon, *Russia in Africa. A new arena for geopolitical competition*, European Parliamentary Research Service, November 2019, s. 3, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642283/EPRS_BRI\(2019\)642283_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642283/EPRS_BRI(2019)642283_EN.pdf) [dostęp: 18.05.2020].

Instrumenty gospodarcze – surowce naturalne i energetyka

Rosja promuje rozwój bilateralnych relacji gospodarczych, również w ramach Unii Afrykańskiej. Rosyjskie Centrum Eksportu (REC) posiada udziały w Afreximbanku. Jest to instytucja finansowania handlu stworzona pod egidą Afrykańskiego Banku Rozwoju, która wraz z rosyjskim REC realizuje projekty w Sierra Leone, Angoli, Nigerii, Zambii i Zimbabwie¹⁸. Podejmując próby neutralizowania wpływów Zachodu, Rosja stara się wpleść antyamerykańską retorykę do współpracy gospodarczej z państwami afrykańskimi, a w przypadku inwestycji chińskich podsycać niepewność wobec nadmiernego uzależniania się Afryki od kapitału Państwa Środka¹⁹. Wciąż jednak udział Afryki w handlu z Rosją jest stosunkowo niewielki, w porównaniu do obrotów z głównymi partnerami handlowymi kontynentu – Chinami, USA czy UE. Obroty handlowe co prawda podwoiły się od 2015 r. i obecnie wynoszą 20 mld USD rocznie, przy czym 2/3 z nich przypada na państwa Afryki Północnej, gdzie najczęściej sprzedaje się broni i pszenicy²⁰, a tylko 1/3 na państwa Afryki Subsaharyjskiej. Dysproporcje te można dostrzec również w zakresie inwestycji. Mimo to istnieje kilka sektorów, w których Rosja ma pozycję dominującą, szczególnie w wydobywaniu węglowodorów i minerałów, strategicznie ważnych dla wielu państw afrykańskich i generujących znaczną część ich eksportu. Rosyjskie koncerny naftowe i gazowe, takie jak Rosnieft, Gazprom i Lukoil, od dawna są zainteresowane Afryką (zwłaszcza jej częścią północną), która jest zarówno rynkiem ich eksportu, jak i regionem z którego czerpie się wartościowe surowce i bogactwa mineralne. Rosyjski Gazprom aktywnie działa w Algierii od 2006 r., gdzie otrzymał koncesję na wydobywanie gazu²¹. Rosnieft ma projekty naftowe i gazowe w Algierii, Egipcie i Mozambiku. W lutym 2017 r. podpisał porozumienie o współpracy w wydobywaniu ropy i poszukiwaniu nowych złóż z libijską Narodową Kompanią Naftową, a w 2018 r. podpisał umowę na dostawę skroplonego gazu ziemnego do Ghany. Lukoil, drugie pod względem wielkości rosyjskie przedsiębiorstwo naftowe, prężnie działa w Kamerunie, Egipcie, Ghanie i Nigerii. Kupił on również udziały w projekcie naftowo-gazowym Marine XII na szelfie Republiki Kongo²², a podczas szczytu w Soczi podpisał z rządem Gwinei Równikowej list intencyjny

¹⁸ *Rosja w Afryce...*, op. cit.

¹⁹ P. Rapacka, *Presja Zachodu spycha Rosję do Afryki*, BiznesAlert.pl, 6.11.2019, <https://biznesalert.pl/rosatom-afryka-energetyka-atom/> [dostęp: 18.05.2020].

²⁰ A. Łomanowski, *Imperialny rozmach Putina: od Madagaskaru po Boliwię*, „Rzeczpospolita”, 24.10.2019, <https://www.rp.pl/Polityka/310249895-Imperialny-rozmach-Putina-od-Madagaskaru-po-Boliwie.html> [dostęp: 18.05.2020].

²¹ A.M. Dyer, *Polityka Rosji wobec największych państw Afryki Północnej*, „Biuletyn PISM”, 5.06.2017, https://pism.pl/publikacje/Polityka_Rosji_wobec_najwi_kszych_pa_stw_Afryki_P_nocnej [dostęp: 19.05.2020].

²² Zob. szerzej: *Rosjanie na szelfie Republiki Kongo. Lukoil poszerza afrykańskie portfolio*, Warsaw Institute, 12.06.2019, <https://warsawinstitute.org/pl/rosjanie-na-szelfie-republiki-kongo-lukoil-poszerza-afrykanskie-portfolio/> [dostęp: 18.05.2020].

w sprawie współpracy w wydobywaniu ropy i gazu²³. Dzięki takim partnerstwom państwa afrykańskie zdobywają kapitał i wiedzę niezbędną do wykorzystania swojego potencjału energetycznego, natomiast rosyjskie firmy energetyczne zyskują możliwość zwiększenia produkcji przy niższych kosztach niż w Rosji, gdzie dostęp do wielu niewykorzystanych rezerw jest trudny bądź kosztowny (np. regiony arktyczne lub podmorskie)²⁴.

Współpraca energetyczna nie ogranicza się tylko do paliw kopalnych, ale i do energii jądrowej (Afryka posiada 20% światowych zasobów uranu). Obecnie tylko Republika Południowej Afryki ma działającą elektrownię jądrową, ale kilka innych państw afrykańskich deklaruje chęć ich budowy, aby zaspokoić rosnące zapotrzebowanie na energię (według różnych danych prawie 57% ludności w Afryce Subsaharyjskiej nie ma dostępu do elektryczności)²⁵. Z tego też względu firmy rosyjskie, francuskie czy amerykańskie rywalizują ze sobą w zakresie dostarczania technologii jądrowych, a tym samym pozyskania wartościowych kontraktów. Rosyjski monopolista Rosatom podpisał z 15 państwami kontrakty na budowę elektrowni atomowych, które co prawda nie doczekały się jeszcze fazy realizacji, ale są przykładem na zacieśnianie wspólnych więzi. Ponadto podczas pierwszego szczytu Rosja–Afryka w Soczi w październiku 2019 r. podpisana została międzyrządowa umowa między Rosją a Rwandą dotycząca budowy jądrowego centrum nauki i technologii. Z kolei umowa zawarta z Etiopią dotyczy współpracy przy pokojowym wykorzystaniu energii jądrowej²⁶.

Rosyjski kapitał zagraniczny widoczny jest także w szeroko pojętym sektorze górnictwym. Rosja jest największym udziałowcem w Gwinei i Burkina Faso, a w kilku innych państwach posiada wartościowe koncesje. Firma Rusal, producent aluminium, jest właścicielem kopalni w Gwinei, która ma największe na świecie złoża boksytu. Jest on wykorzystywany do produkcji aluminium, ale i szerzej w metalurgii czy chemii. Ważnym przedsiębiorstwem górnictwym działającym w Gwinei jest także Nordgold, kontrolujący kopalnię złota Lefa. W Republice Środkowoafrykańskiej Rosjanie posiadają koncesje na wydobywanie diamentów, złota i rud uranu. W Demokratycznej Republice Konga oprócz diamentów wydobywają także rudy miedzi, kobaltu i koltanu²⁷. Działa tam również należąca do Prigożyna spółka Lobaye Invest, która uzyskała pozwolenie na poszukiwanie diamentów i złota na terenie siedmiu złóż. Wyjątkowo ciekawie na tym tle prezentuje się Sudan, zajmujący jedno z czołowych

²³ Łukoil *inwestuje w Afryce*, Warsaw Institute, 28.11.2019, <https://warsawinstitute.org/pl/lukoil-inwestuje-w-afryce/> [dostęp: 18.05.2020].

²⁴ M. Russell, E. Pichon, *op. cit.*

²⁵ Eksperci prognozują, że do 2025 r. co najmniej pięć krajów afrykańskich będzie mieć swoją elektrownię jądrową; szerzej na ten temat zob. D. Ciepiela, *Aż 10 państw Afryki chce rozwinąć energetykę jądrową*, wnp.pl, 17.09.2018, <https://www.wnp.pl/energetyka/az-10-panstw-afryki-chce-rozwijac-energetyke-jadrowa,330659.html> [dostęp: 7.05.2020].

²⁶ P. Rapacka, *op. cit.*

²⁷ M. Russell, E. Pichon, *op. cit.*

miejsc pod względem wydobycia złota, gdzie spółka firmy należącej do wspomnianego już rosyjskiego biznesmena otrzymała koncesje. Również rosyjska spółka Kush for Exploration & Production pod koniec 2018 r. otrzymała nowe licencje na wydobycie tego kruszcu²⁸.

Rycina 3. Rosyjski dostęp do surowców naturalnych w Afryce

Źródło: N. Bugayova, M. Clark, M. Walker, A. Briere, A. Yanchuk, G. Barros, *op. cit.*

W Afryce działają również: Alrosa, jeden z największych światowych koncernów zajmujący się poszukiwaniem złóż, wydobyciem i obróbką diamentów, Nornikiel specjalizujący się w produkcji metali nieżelaznych czy Sewerstal, rosyjski gigant hutniczy. Uprzywilejowana pozycja rosyjskich przedsiębiorstw

²⁸ Rosja w Afryce..., *op. cit.*

wydobywczych, które według przedstawicieli Publish What You Pay – organizacji zajmującej się monitorowaniem przemysłu wydobywczego – zwolnione są z podatków, a co więcej nie ponoszą żadnych kosztów związanych z wypłatami wynagrodzeń dla pracowników, wynika przede wszystkim z ustępstw, jakie państwa afrykańskie czynią w zamian za zacieśnianie współpracy wojskowej z Rosją²⁹.

Zacieśnianie relacji politycznych

Zacieśnianiu relacji politycznych służy wspomniana już rosyjska obecność wojskowa i gospodarcza w Afryce, a także radykalne pogorszenie relacji z Zachodem po 2015 r. Atutem Kremla jest odpowiedni dobór oferty adresowanej do rządzących w państwach afrykańskich, gdzie np. w zamian za konsulting polityczny oraz rozbudowany pakiet usług ochroniarskich i wojskowych Moskwa oczekuje prestiżowych kontraktów lub koncesji. Rosja otwarcie deklaruje chęć współpracy z każdym kto tego chce, pod warunkiem, że umożliwi jej to uzyskanie wymiernego wpływu na politykę regionalną i lokalną, pozwalając przy tym blokować wpływy innych mocarstw. Nieistotne są zatem powiązania historyczne, ideologiczne czy preferencje geopolityczne. Z tego względu Moskwa jest w stanie zacieśniać współpracę nawet z wrogimi sobie państwami jednocześnie, tak jak ma to miejsce w przypadku Algierii i Maroka³⁰. Warto odwołać się tu również do przykładu Libii – jednego z najważniejszych rosyjskich partnerów w Afryce Północnej. Moskwa krytycznie ocenia sytuację wewnętrzną w tym państwie, za co winą obarcza Zachód (konsekwencje interwencji z 2011 r.), a jednocześnie stara się wykorzystać zaistniałą sytuację do odbudowy swoich wpływów politycznych i wzmocnienia prestiżu międzynarodowego. Z uwagi na to, że w Libii swoje interesy ma wiele państw zarówno z Europy, jak i Bliskiego Wschodu, celem rosyjskiej dyplomacji jest stworzenie takich warunków, aby bez udziału Moskwy niemożliwe było podjęcie jakichkolwiek decyzji dotyczących jej przyszłości. Z tego względu Rosja utrzymuje oficjalne relacje ze wszystkimi najważniejszymi libijskimi graczami politycznymi – uznawanym przez ONZ rządem jedności narodowej w Trypolisie z premierem Fajizem as-Sarradżem na czele oraz z drugą stroną konfliktu, czyli gen. Haftarem i jego Libijską Armią Narodową. Z tym ostatnim relacje były wyjątkowo intensywne, choć nieoficjalne (zaangażowanie rosyjskich najemników). Gen. Hatafar jeszcze do niedawna kontrolował większą część kraju (do 2019 r.), co dawało szansę na to, że po ewentualnym przejęciu przez niego władzy, odwdzięczy się Moskwie i zrealizuje obietnice w zakresie

---

²⁹ K. Gadera, *Specjalny status rosyjskich firm górniczych w Gwinei*, Konflikty.pl, 5.09.2019, <https://www.konflikty.pl/aktualnosci/wiadomosci/specjalny-status-rosyjskich-firm-gorniczych-w-gwinei> [dostęp: 18.05.2020].

³⁰ *Rosja w Afryce...*, op. cit.

udzielenia zgody na instalacje rosyjskich baz wojskowych nad Morzem Śródziemnym, udział rosyjskich firm w sektorze naftowym czy wartościowe kontrakty na zakup rosyjskiej broni. Sytuacja zmieniła się radykalnie po włączeniu się w konflikt Turcji. W efekcie przeprowadzonej ofensywy wojska Haftara zaczęły ponosić szereg porażek. 8 stycznia 2020 r. doszło do spotkania w Stambule podczas którego Władimir Putin i Recep Tayyip Erdogan uzgodnili rozejm między stronami libijskiego konfliktu. Uzgodniono, że gen. Haftar wycofa się z bezpośredniego sąsiedztwa Trypolisu, a Rosja i Turcja pozostaną gwarantami ogłoszonego rozejmu³¹.

Należy podkreślić, że w odbudowie politycznych relacji Rosji z Afryką ważną rolę odgrywają też spotkania na najwyższym szczeblu. W tym kontekście istotna była wizyta ministra spraw zagranicznych Siergieja Ławrowa w marcu 2018 r. w czterech państwach południowoafrykańskich i jednym wschodnioafrykańskim, w trakcie których konsekwentnie odwoływał się on do: potrzeby rozwijania współpracy politycznej, intensyfikacji współpracy wojskowej oraz bezpieczeństwa, otwarcia rynków wewnętrznych na rosyjskie inwestycje i szkolenia afrykańskich specjalistów na terytorium Federacji Rosyjskiej. W trakcie 2018 r. takich wizyt odbyło się znacznie więcej, ponieważ minister Ławrow wspólnie z prezydentem Władimirem Putinem spotkali się z przywódcami 26 państw afrykańskich³². W 2019 r. w dniach 20–22 czerwca odbył się Ekonomiczny Szczyt Rosja–Afryka, a w lipcu Rosyjsko-Afrykańskie Forum Międzyparlamentarne zorganizowane przez Dumę, podczas którego pojawiło się ponad 300 parlamentarzystów z blisko 40 państw afrykańskich³³. Przeprowadzona ofensywa dyplomatyczna wpisywała się bezpośrednio w organizację pierwszego w historii szczytu Rosja–Afryka, który z wielkim rozmachem odbył się w dniach 23–24 października 2019 r. w Soczi³⁴. Szczyt połączony z forum gospodarczym pod nazwą „Wspólna wizja 2030” miał pokazać światu, że Rosja znów jest graczem o globalnym zasięgu³⁵.

Do rosyjskiego kurortu nad Morzem Czarnym zjechało 54 szefów rządów i głów państw afrykańskich. Szczytowi, który zgromadził w sumie 10 tys. gości z Afryki i Rosji współprzewodniczyli prezydenci Rosji i Egiptu, sprawującego

³¹ G. Kuczyński, *Odwrót rosyjskich psów wojny. Najemnicy, snajperzy, instruktorzy*, Tygodnik.tvp.pl, 19.06.2020, <https://tygodnik.tvp.pl/48548619/odwrot-rosyjskich-psow-wojny-najemnicy-snajperzy-instruktorzy> [dostęp: 20.06.2020]; A.M. Dyner, *Polityka Rosji wobec Libii*, *op. cit.*

³² S. Andrushchishena, *Rosja i Afryka – siła historii*, InvestAfrica.pl, 2.06.2019, <http://www.investafrica.pl/2019/06/rosja-i-afryka-sila-historii/> [dostęp: 23.05.2020].

³³ *Rosja w Afryce...*, *op. cit.*

³⁴ Moskwa wydała na organizację szczytu 4,5 mld rubli, czyli więcej niż petersburskie Forum Ekonomiczne.

³⁵ *Rosja w Afryce...*, *op. cit.*; tas\mtom, *Putin „zebrał Afrykę” na szczycie w Soczi*, TVN24BiS, 23.10.2019, <https://tvn24.pl/swiat/soczi-szczyt-rosja-afryka-ra979732-2296463> [dostęp: 23.05.2020]

wówczas przewodnictwo w Unii Afrykańskiej³⁶. Podczas otwarcia³⁷ Władimir Putin zapowiedział wielomiliardowe inwestycje i podwojenie w ciągu najbliższych pięciu lat wymiany handlowej między Rosją a Afryką. Zaoferował także udzielenie pomocy państwom afrykańskim, m.in. w wydobywaniu surowców na wzór umów podpisanych z Demokratyczną Republiką Konga czy Mozambikiem³⁸.

Prezydent Putin nie omieszkiał przypomnieć na forum, że Moskwa umorzyła w ostatnich latach państwom Czarnego Kontynentu długi z czasów radzieckich o łącznej wysokości ponad 20 mld USD. Doskonałą okazją do podkreślenia tego faktu był efektowny, lecz czysto propagandowy zabieg, jakiego w przeddzień szczytu Władimir Putin podjął się wobec Etiopii. Postanowił on anulować jej dług opiewający na kwotę 163 mln USD w ramach programu „Dług za rozwój”. W przeciągu kilku ostatnich lat Moskwa umorzyła w ten sposób zadłużenia m.in. Mozambiku (40 mln USD) czy Madagaskaru (89 mln USD)³⁹.

W efekcie bilateralnych spotkań w Soczi z przywódcami oraz przedstawicielami afrykańskich organizacji regionalnych podpisano łącznie kilkadziesiąt porozumień, których wartość szacowana jest na 800 mld rubli (ok. 12,5 mld USD). Jedną z ważniejszych umów miało być utworzenie mechanizmu finansowania handlu przez rosyjskie instytucje finansowe, takie jak: Sberbank, Rosyjskie Centrum Eksportowe, WEB i korporację inwestycyjną Gemcorp Capital LLP, szacowane na ok. 5 mld USD. Na szczycie podpisane zostały także dwa dokumenty: memorandum „O podstawach relacji i współpracy” między rządem Federacji Rosyjskiej a Unią Afrykańską oraz memorandum o współpracy ekonomicznej między Komisją Eurazjatycką a Unią Afrykańską. Szczyt zaowocował także powołaniem Forum Partnerstwa Rosja–Afryka, w ramach którego co trzy lata będą odbywać się spotkania na wysokim szczeblu oraz coroczne konsultacje ministrów spraw zagranicznych⁴⁰.

---

³⁶ W. Radziwinowicz, *Rosja wraca do Afryki. Putin zebrał w Soczi przedstawicieli wszystkich jej krajów*, „Gazeta Wyborcza”, 24.10.2019, <https://wyborcza.pl/7,75399,25342394,rosja-wraca-do-afryki-putin-zebral-w-soczi-przedstawicieli.html> [dostęp: 23.05.2020].

³⁷ Przemówienie inauguracyjne Władimira Putina i Abdel Fattah el-Sisi zob. szerzej: Russia-Africa Summit, 24.10.2019, President of Russia, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/61893> [dostęp: 23.05.2020].

³⁸ *Szczyt Rosja-Afryka. Malofiejew zastąpi Prigożina?*, Warsaw Institute, 29.10.2019, <https://warsawinstitute.org/pl/szczyt-rosja-afryka-malofiejew-zastapi-prigozina> [dostęp: 24.05.2020].

³⁹ W ramach wspomnianego programu rosyjskie firmy państwowe w zamian za darowanie długu otrzymują preferencje w dostępie do lokalnych rynków oraz do złóż surowców naturalnych; BW, *Rosja umarza długi państw afrykańskich w zamian za rosyjskie wpływy w Afryce*, Onet, 22.10.2019, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/rosja-umarza-dlugi-panstw-afrykanskich-w-zamian-za-rosyjskie-wplywy-w-afryce/gdfpzj5> [dostęp: 24.05.2020].

⁴⁰ W. Rodkiewicz, I. Wiśniewska, *Rosyjska ofensywa dyplomatyczna w Afryce*, „Analizy OSW”, 30.10.2019, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2019-10-30/rosyjska-ofensywa-dyplomatyczna-w-afryce> [dostęp: 24.05.2020].

W kontekście geopolitycznej rywalizacji ważnymi podkreślenia są zapisy deklaracji podsumowującej szczyt⁴¹. Rosja i państwa Afryki opowiedziały się za współpracą w oparciu o wielobiegunowy porządek świata reprezentowany przez ONZ, wskazując jednocześnie na potrzebę zwalczania hegemonii państw zachodnich. Podkreślono przy tym konieczność zreformowania Rady Bezpieczeństwa z uwzględnieniem realiów geopolitycznych w celu uczynienia jej bardziej reprezentatywnym organem poprzez zapewnienie większego udziału państw afrykańskich. Bliższe partnerstwo miałyby również objąć współpracę BRICS–Afryka, co pozwoliłoby wzmocnić wspólne mechanizmy globalnego zarządzania. Służyć ma temu współpraca w obszarze prawa międzynarodowego i fundamentalnych wartości za jakie przyjęto zasady: suwerenności, równych praw i samostanowienia narodów. Co istotne w dokumencie pojawia się także zapis o przestrzeganiu zasady nieingerencji w wewnętrzne sprawy państw, a jako jej naruszenie wymienia się ingerencję w celu obalenia legalnych rządów. Przy okazji wyrażono też sprzeciw wobec sankcji ekonomicznych nakładanych bez autoryzacji Rady Bezpieczeństwa.

W zakresie bezpieczeństwa deklaracja z Soczi przewiduje ścisłą współpracę w celu rozstrzygania konfliktów w Afryce w oparciu o afrykańskie rozwiązania, a także pomoc po ich zakończeniu poprzez wdrażanie odpowiednich programów odbudowy i projektów infrastrukturalnych. W dokumencie podkreśla się także znaczenie współpracy w zwalczaniu terroryzmu, także chemicznego i biologicznego, wspólne przeciwdziałanie próbom podważenia istniejącej architektury międzynarodowej kontroli zbrojeń, instrumentów nierozprzestrzeniania broni jądrowej i rozbrojenia, jak również współpracę na linii Rosja–Afryka w dziedzinie międzynarodowego bezpieczeństwa informacji.

Na uwagę zasługuje również część poświęcona współpracy handlowej i gospodarczej. Federacja Rosyjska zapowiada kooperacje z państwami afrykańskimi w zakresie: wymiany handlowej i jej dywersyfikacji o produkty rolne oraz współdziałania w obszarze przemysłu i ułatwień inwestycyjnych poprzez zachęcanie państw afrykańskich do rozwoju infrastruktury i uprzemysłowienia. Deklaracja przewiduje też ułatwienia we współpracy między Eurazjatycką Unią Gospodarczą a państwami Czarnej Kontynentu. Istotnym pozostaje też aspekt bezpieczeństwa energetycznego, w tym dywersyfikacji zasobów energetycznych, wykorzystania odnawialnych źródeł energii, realizacji wspólnych projektów w zakresie cywilnej energii jądrowej, a także kontynuacji obopólnie korzystnej współpracy w przemyśle naftowym i gazowym. Dokument wskazuje także na zapewnienie niezbędnej pomocy dużym rosyjskim firmom działającym na rynkach afrykańskich i przedsiębiorcom z Afryki, którzy planują działać

---

⁴¹ *Declaration of the First Russia–Africa Summit*, Sochi, 24.10.2019, The Roscongress Foundation, <https://summitafrica.ru/en/about-summit/declaration> [dostęp: 24.05.2020].

w Federacji Rosyjskiej, poprzez wzajemną poprawę klimatu inwestycyjnego i biznesowego, a także zapewnienie specjalnych preferencji⁴².

Skutki dla Afryki

Współpraca z Rosją przynosi Afryce korzyści w postaci inwestycji w sektorach energetycznym i wydobywczym, pomaga budować potencjał wojskowy i umożliwia rządowi dywersyfikację stosunków zagranicznych, zmniejszając zależność od innych partnerów międzynarodowych, takich jak Chiny⁴³. Rosjanie są w stanie zapewnić względny spokój w państwach, w których są obecni. Dysponują potencjałem militarnym (najemnicy i wyposażenie), dzięki czemu mogą działać skuteczniej niż lokalne rządy, czego przykładem jest sytuacja w Republice Środkowoafrykańskiej. Ponadto popierają zasadę przyjętą przez samych Afrykańczyków – „afrykańskie rozwiązania dla afrykańskich problemów”⁴⁴, co pozwala odróżnić się od zachodniego „uniwersalnego” modelu rozwiązywania trudności. Dla wielu państw gotowość Rosji do ignorowania problemów związanych z prawami człowieka czyni z niej zdecydowanie lepszego sojusznika, w przeciwieństwie do państw zachodnich. Rosja może wykorzystać prawo weta w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, aby uchronić państwa afrykańskie przed międzynarodową krytyką i sankcjami związanymi z prawami człowieka, jak miało to miejsce np. w przypadku Zimbabwe (w 2008 r.)⁴⁵. Kreml gwarantuje też stabilność afrykańskim reżimom. Do niektórych z państw wysyłani są specjaliści polityczni, pomagający wygrywać kolejne wybory wskazanym kandydatom, co pozwala na budowanie zaplecza politycznego przychylnego rosyjskim wpływom. Jak podaje amerykańska agencja Bloomberg, cytowana za Warsaw Institute, rosyjscy eksperci ds. marketingu politycznego są obecni w co najmniej 10 państwach afrykańskich. Brali oni udział również w ok. 20 kampaniach wyborczych na kontynencie⁴⁶.

Chociaż niektóre rządy afrykańskie z zadowoleniem przyjmują wsparcie Rosji, taka współpraca nie zawsze leży w głębszym interesie Czarnej Kontynentu. Wyścig po afrykańskie bogactwa naturalne i dostęp do rynków tych państw stawia je paradoksalnie w słabszej pozycji wobec siły przetargowej zagranicznych inwestorów. Liczne przedsięwzięcia zainicjowane przez

---

⁴² *Ibidem*.

⁴³ M. Russell, E. Pichon, *op. cit.*

⁴⁴ *Rosja chce zwiększyć zaangażowanie w Afryce*, Defence24, 3.10.2019, <https://www.defence24.pl/rosja-chce-zwiekszyc-zaangazowanie-w-afryce> [dostęp: 24.05.2020].

⁴⁵ M. Russell, E. Pichon, *op. cit.*

⁴⁶ Wspomniane 10 państw to: Sudan, Republika Środkowoafrykańska, Libia, Angola, Gwinea, Gwinea Bissau, Mozambik, Zimbabwe, Demokratyczna Republika Konga i Madagaskar; *Rosja w Afryce...*, *op. cit.*

Rosję często poświęcają afrykańskie interesy gospodarcze w celu wzbogacenia skorumpowanych elit, jak miało to miejsce w przypadku zjawiska korupcji przy rozstrzyganiu przetargów korzystnych dla zagranicznych firm⁴⁷. Przykładem może być rosyjska tajna umowa z Republiką Południowej Afryki o energii jądrowej, której wartość wynosi 100 mld USD. Perspektywa wysokich łapówek przekonała ówczesnego prezydenta RPA Jacoba Zumę do ominięcia rządowych procedur zamówień publicznych i przeoczenia faktu, że oferta Rosji była mniej korzystna niż alternatywne projekty. Ostatecznie umowa została zerwana po naciskach społecznych, które zmusiły Zumę do ujawnienia jej szczegółów.

Wsparcie polityczne i dostawy broni dla represyjnych afrykańskich reżimów podważają też międzynarodowe wysiłki na rzecz promowania dobrego zarządzania w Afryce. Przykładowo: były prezydent Sudanu Omar Al-Bashir, który został zaproszony do odwiedzenia Moskwy w lipcu 2018 r. (choć był objęty międzynarodowym nakazem aresztowania pod zarzutem zbrodni wojennych i ludobójstwa), dokonał zakupu broni od Rosji, mimo że na reżim zostało nałożone międzynarodowe embargo na broń⁴⁸.

Rosyjska pomoc rozwojowa dla kontynentu również nie jest imponująca. To, co Kreml był w stanie zaoferować, przyjęło głównie formę umorzenia długów w wysokości 20 mld USD. Porównując to jednak do pożyczek udzielanych przez chińskie podmioty na całym kontynencie, gdzie w latach 2000–2017 według szacunków była to kwota rzędu 143 mld USD, rosyjski udział jest niewielki⁴⁹. Pomoc Rosji dla Afryki w dużej mierze polega na darowiznach reagujących na kryzysy humanitarne. Około 60% rosyjskiej pomocy udzielane jest za pośrednictwem organizacji międzynarodowych, takich jak Światowy Program Żywnościowy i agencja ONZ ds. uchodźców. Pozostałe 40% trafia do Afryki w ramach współpracy dwustronnej. Rosja przekazuje również darowizny na wsparcie edukacji, opieki zdrowotnej, rolnictwa, środowiska i energii. Moskwa zapewnia także fundusze na zwalczanie chorób w Afryce, choć warto pamiętać, że skala tej pomocy częstokroć w rosyjskich mediach jest wyolbrzymiana w stosunku do realnego wsparcia⁵⁰.

---

⁴⁷ Nad transparentnością przepływów pieniężnych w sektorze wydobywczym czuwa Extractive Industries Transparency Initiative (EITI). Firma analizuje deklaracje wpływów uzyskiwanych z sektora wydobywczego składane przez rządy afrykańskie i deklaracje wpłat na rachunki rządowe dokonywane przez korporacje wydobywcze. Udział w inicjatywie ma charakter dobrowolny i jak wynika z listy jej uczestników, nie obejmuje ona rosyjskich korporacji wydobywczych; Extractive Industries Transparency Initiative, <https://eiti.org> [dostęp: 24.05.2020].

⁴⁸ M. Russell, E. Pichon, *op. cit.*

⁴⁹ P. Stronski, *op. cit.*

⁵⁰ B. Besenyő, *Russia in Africa: can it offer an alternative to the US and China?*, The Conversation, 2.06.2019, <https://theconversation.com/russia-in-africa-can-it-offer-an-alternative-to-the-us-and-china-117764> [dostęp: 24.05.2020]; szerzej na ten temat zob. P. Stronski, *op. cit.*

Podsumowanie

Zasięg rosyjskiej obecności w Afryce w ostatnich latach wyraźnie się zwiększył za sprawą rywalizacji z Zachodem, a czynnik geopolityczny zauważalnie wpływa na przygotowaną względem państw afrykańskich ofertę i zastosowane instrumentarium. Rosja buduje szeroki obóz przyjaciół działając wielokierunkowo. Udzielana pomoc wojskowa czy polityczna, gwarantująca stabilną władzę przychylnych reżimów, w zamian za udziały w eksploatacji surowców i poparcie Rosji na arenie międzynarodowej to strategia, która przynosi niewątpliwe korzyści, przede wszystkim stronie rosyjskiej.

Z przeprowadzonej analizy można sformułować kilka wniosków:

1. Choć Afryka nie należy do strategicznych kierunków polityki zagranicznej Kremla, to intensyfikacja współpracy w przynajmniej kilku obszarach w tym regionie, dodając do tego geopolityczny zwrot ku Azji i zaangażowanie na Bliskim Wschodzie, posłuży Moskwie do budowania wizerunku państwa o wciąż silnym prestiżu międzynarodowym.
2. Mimo że Rosja nie pozostaje kluczowym aktorem na kontynencie afrykańskim, to jednak jej wpływu nie należy bagatelizować. Prezydent Putin potrafi umiejętnie wykorzystywać nawet ograniczone instrumentarium do pogłębiania wpływów i budowania sojuszy, czego przejawem był przygotowany na wielką skalę szczyt Rosja–Afryka w Soczi w 2019 r. Dysponując tak naprawdę ograniczonymi zasobami w stosunku do innych aktorów geopolitycznych, Rosja stara się przekonać świat o swoim powrocie na kontynent.
3. Rosja skutecznie infiltrowała państwa Afryki dzięki zastosowaniu instrumentów *smart power*, tj. używając w zależności od sytuacji kombinacji narzędzi siłowych i perswazyjnych. Czynniki, które mogą wpływać na powodzenie rosyjskiego *smart power* w Afryce to: stałe miejsce w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, potencjał militarny Rosji, współpraca z regionalnymi organizacjami na kontynencie afrykańskim, mediacje w lokalnych konfliktach, działalność prywatnych firm wojskowych, rosyjski udział w przemyśle wydobywczym i górnictwym, osobiste relacje z przywódcami państw afrykańskich, aktywność rosyjskich mediów na kontynencie, czy rozbudowywanie sieci wzajemnych powiązań międzyludzkich, jeszcze z czasów Związku Radzieckiego.
4. Zbieżność interesów Rosji i państw afrykańskich widoczna jest nie tylko w odniesieniu do lansowania świata wielobiegunowego z wiodącą rolą ONZ, ale także pokrywa się z wizją regionalnej architektury bezpieczeństwa, gdzie problemy Afryki rozwiązuje się przy użyciu afrykańskich metod, nie wprowadzając katalogu praworządności, praw człowieka czy zachodniej demokracji.

5. Niewątpliwie słabością Rosji na kontynencie pozostaje niski udział w bilansie handlowym państw afrykańskich oraz skala udzielanej pomocy rozwojowej. Rosja, która znalazła się w międzynarodowej izolacji poszukując nowych rynków zbytu dla swych towarów, wciąż pozostaje gospodarczym karłem w regionie. Inwestycje dużych rosyjskich koncernów jedynie w sektor wydobywczy i przetwórczy nie rekompensują ograniczonej wymiany handlowej dóbr i usług. W Afryce nie funkcjonują też rosyjskie małe i średnie przedsiębiorstwa. Zarówno w tym obszarze, jak i w odniesieniu do udzielanej pomocy rozwojowej, Rosja pozostaje daleko za Chinami, UE czy USA. Wydaje się, że zapowiadana podczas szczytu Rosja–Afryka dywersyfikacja współpracy gospodarczej nie stworzy z Rosji istotnego partnera dla państw afrykańskich, oczywiście z wyłączeniem handlu bronią.
6. O przyszłości Rosji na kontynencie afrykańskim decydować będzie rozwój sytuacji międzynarodowej. Zarówno Chiny, USA, jak i UE mają w tym regionie świata istotne interesy. I choć potencjał Pekinu i Waszyngtonu jest znacznie większy, to jednak państwa te nie współpracują, co zresztą może wykorzystać dla siebie Rosja.

Bibliografia

- Andrushchishena S., *Rosja i Afryka – siła historii*, InvestAfrica.pl, 2.06.2019, <http://www.investafrica.pl/2019/06/rosja-i-afryka-sila-historii/> [dostęp: 23.05.2020].
- Besenyő B., *Russia in Africa: can it offer an alternative to the US and China?*, The Conversation, 2.06.2019, <https://theconversation.com/russia-in-africa-can-it-offer-an-alternative-to-the-us-and-china-117764> [dostęp: 24.05.2020].
- Bugayova N., Clark M., Walker M., Briere A., Yanchuk A., Barros G., *The Kremlin's Inroads After the Africa Summit*, 8.10.2019, ISW, <http://www.understandingwar.org/backgrounder/kremlins-inroads-after-africa-summit> [dostęp: 17.05.2020].
- BW, *Rosja umarza długi państw afrykańskich w zamian za rosyjskie wpływy w Afryce*, Onet, 22.10.2019, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/rosja-umarza-dlugi-panstw-afrykanskich-w-zamian-za-rosyjskie-wplywy-w-afryce/gdfpzj5> [dostęp: 24.05.2020].
- Ciepiela D., *Aż 10 państw Afryki chce rozwijać energetykę jądrową*, wnp.pl, 17.09.2018, <https://www.wnp.pl/energetyka/az-10-panstw-afryki-chce-rozwijac-energetyke-jadrowa,330659.html> [dostęp: 7.05.2020].
- CNN: *Rosja w coraz większym stopniu kontroluje Afrykę, choć nie chce tego przyznać*, Onet, 14.08.2019, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/rosja-i-afryka-wzrost-wplywow/0r11kf3> [dostęp: 7.05.2020].
- Dąbrowski M., *Chińsko-rosyjska baza powstanie w Afryce?*, Defence24, 30.01.2020, <https://www.defence24.pl/chinsko-rosyjska-baza-powstanie-w-afryce> [dostęp: 7.05.2020].
- Declaration of the First Russia–Africa Summit*, Sochi, 24.10. 2019, The Roscongress Foundation, <https://summitafrica.ru/en/about-summit/declaration> [dostęp: 24.05.2020].

- Dyner A.M., *Polityka Rosji wobec Libii*, „Biuletyn PISM”, 15.01.2019, https://www.pism.pl/publikacje/Polityka_Rosji_wobec_Libii [dostęp: 18.05.2020]
- Dyner A.M., *Polityka Rosji wobec największych państw Afryki Północnej*, „Biuletyn PISM”, 5.06.2017, https://pism.pl/publikacje/Polityka_Rosji_wobec_najwi_kszych_pa_stw_Afryki_P_nocnej [dostęp: 19.05.2020].
- Extractive Industries Transparency Initiative, <https://eiti.org/> [dostęp: 24.05.2020].
- Gadera K., *Specjalny status rosyjskich firm górniczych w Gwinei*, Konflikty.pl, 5.09.2019, <https://www.konflikty.pl/aktualnosci/wiadomosci/specjalny-status-rosyjskich-firm-gorniczych-w-gwinei> [dostęp: 18.05.2020].
- Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej (zatwierdzona przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej Vladimira Putina 30 listopada 2016 r.), Ambasada Rosji w Polsce, 17.01.2017, https://poland.mid.ru/web/polska_pl/koncepcja-polityki-zagranicznej-federacji-rosyjskiej/-/asset_publisher/x9WG6FhjehkG/content/koncepcja-polityki-zagranicznej-federacji-rosyjskiej-zatwierdzona-przez-prezydenta-federacji-rosyjskiej-vladimira-putina-30-listopada-2016-r-?inheritRedirect=false [dostęp: 7.05.2020].
- Kuczyński G., *Odwrot rosyjskich psów wojny. Najemnicy, snajperzy, instruktorzy*, Tygodnik.tvp.pl, 19.06.2020, <https://tygodnik.tvp.pl/48548619/odwrot-rosyjskich-psow-wojny-najemnicy-snajperzy-instruktorzy> [dostęp: 20.06.2020]
- Legucka A., Czerep J., *Wzrost zaangażowania Rosji w Afryce*, „Biuletyn PISM”, 20.11.2019, https://www.pism.pl/publikacje/Wzrost_zaanagazowania_Rosji_w_Afryce_ [dostęp: 7.05.2020].
- Łomanowski A., *Imperialny rozmach Putina: od Madagaskaru po Boliwię*, „Rzeczpospolita”, 24.10.2019, <https://www.rp.pl/Polityka/310249895-Imperialny-rozmach-Putina-od-Madagaskaru-po-Boliwie.html> [dostęp: 18.05.2020].
- Łukoil inwestuje w Afryce, Warsaw Institute, 28.11.2019, <https://warsawinstitute.org/pl/lukoil-inwestuje-w-afryce> [dostęp: 18.05.2020].
- Maślanka Ł., *Francja wobec aktywności Rosji w Afryce*, „Biuletyn PISM”, 17.03.2020, https://www.pism.pl/publikacje/Francja_wobec_aktynnosci_Rosji_wAfryce [dostęp: 7.05.2020].
- Radziwinowicz W., *Rosja wraca do Afryki. Putin zebrał w Soczi przedstawicieli wszystkich jej krajów*, „Gazeta Wyborcza”, 24.10.2019, <https://wyborcza.pl/7,75399,25342394,rosja-wraca-do-afryki-putin-zebral-w-soczi-przedstawicieli.html> [dostęp: 23.05.2020].
- Rapacka P., *Presja Zachodu spycha Rosję do Afryki*, BiznesAlert.pl, 6.11.2019, <https://biznesalert.pl/rosatom-afryka-energetyka-atom/> [dostęp: 18.05.2020].
- Repetowicz W., *Najemnicy i gra na dwa fronty. Rosja zwiększa zaangażowanie w Afryce*, Defence24, 17.08.2019, <https://www.defence24.pl/rosja-zwieksza-zaangazowanie-w-afryce-analiza> [dostęp: 23.05.2020].
- Rodkiewicz W., Wiśniewska I., *Rosyjska ofensywa dyplomatyczna w Afryce*, „Analizy OSW”, 30.10.2019, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2019-10-30/rosyjska-ofensywa-dyplomatyczna-w-afryce> [dostęp: 24.05.2020].
- Rosja chce zwiększyć zaangażowanie w Afryce*, Defence24, 3.10.2019, <https://www.defence24.pl/rosja-chce-zwiekszye-zaangazowanie-w-afryce> [dostęp: 24.05.2020].
- Rosja w Afryce – broń, najemnicy, spin-doktorzy*, Warsaw Institute, 22.10.2019, <https://warsawinstitute.org/pl/rosja-w-afryce-bron-najemnicy-spin-doktorzy> [dostęp: 18.05.2020].

- Rosjanie na szelfie Republiki Kongo. Łukoil poszerza afrykańskie portfolio*, Warsaw Institute, 12.06.2019, <https://warsawinstitute.org/pl/rosjanie-na-szelfie-republiki-kongo-lukoil-poszerza-afrykanskie-portfolio> [dostęp: 18.05.2020].
- Russell M., Pichon E., *Russia in Africa. A new arena for geopolitical competition*, European Parliamentary Research Service, November 2019, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642283/EPRS_BRI\(2019\)642283_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642283/EPRS_BRI(2019)642283_EN.pdf) [dostęp: 18.05.2020].
- Russia-Africa Summit, 24.10.2019, President of Russia, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/61893> [dostęp: 23.05.2020].
- Stronski P., *Late to the Party: Russia's Return to Africa*, Carnegie Endowment for International Peace, 16.10.2019, <https://carnegieendowment.org/2019/10/16/late-to-party-russia-s-return-to-africa-pub-80056> [dostęp: 30.05.2020].
- Szczyt Rosja-Afryka. Malofiejew zastąpi Prigożina?*, Warsaw Institute, 29.10.2019, <https://warsawinstitute.org/pl/szczyt-rosja-afryka-malofiejew-zastapi-prigozina> [dostęp: 24.05.2020].
- Szynol M., *Pozycja państw kontynentu afrykańskiego w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2018, t. 21, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-2353-9747-year-2018-volume-21-article-7059/c/7059-5186.pdf> [dostęp: 7.05.2020].
- tas\mtom, *Putin „zebrał Afrykę” na szczycie w Soczi*, TVN24BiS, 23.10.2019, <https://tvn24.pl/swiat/soczi-szczyt-rosja-afryka-ra979732-2296463> [dostęp: 23.05.2020].
- Wezeman P.D., Fleurant A., Kuimova A., Lopes Da Silva D., Nan Tian, Wezeman S.T., *Trends in international arms transfers, 2019*, SIPRI, March 2020, https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-03/fs_2003_at_2019_0.pdf [dostęp: 30.05.2020].
- Winiecki J., *Rosja z przytupem wraca do Afryki*, „Polityka”, 2.11.2019, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1929920,1,rosja-z-przytupem-wraca-do-afryki.read> [dostęp: 7.05.2020].

Africa in the field of Russia rivalry with the West

Ambitions and influences of the Russian Federation reaches Post Soviet Area, the Middle East, and Africa as well. The Kremlin uses any geopolitical factor to sway antiwestern sentiments among African countries. The role of this paper is to analyze and present a place of African countries in Russian politics, especially since 2015. Analytical approach suggest what political, economical and military tools are utilized by Russia to recover its previous position on this continent. Any consequences of Russian involvement in chosen countries are also highlighted here to underline an international position of Russia on African continent.

Key words: Russia, Africa, West, security, rivalry

Afryka jako obszar rywalizacji Rosji z Zachodem

Afryka jest kolejnym, po obszarze poradzieckim i Bliskim Wschodzie, miejscem rosnących ambicji i wpływów Rosji. Czynniki geopolityczne jest tu szczególnie ważny, ponieważ Kreml wykorzystuje go do podsycania antyzachodnich nastrojów. Celem artykułu jest ukazanie miejsca i roli Afryki w polityce zagranicznej Kremla, zwłaszcza po 2015 r., oraz analiza instrumentów

politycznych, ekonomicznych i wojskowych, jakie Rosja wykorzystuje do obudowania swej pozycji na kontynencie. Artykuł przedstawia też konsekwencje rosyjskiego zaangażowania w wybranych państwach regionu oraz ich wpływ na międzynarodową pozycję Rosji.

Słowa kluczowe: Rosja, Afryka, Zachód, bezpieczeństwo, rywalizacja